

تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر بهبود سازگاری اجتماعی دانش آموزان با نیازهای ویژه شهرستان سرپل ذهاب

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۸

کد مقاله: ۴۹۰۲۱

مهناز رشتیانی^۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین تأثیر مهارت‌های اجتماعی بر بهبود سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان پسر و دختر با نیازهای ویژه (استثنایی) شهرستان سرپل ذهاب انجام شده است. جامعه آماری شامل دانش‌آموزان پسر و دختر با نیازهای ویژه (استثنایی) مقطع ابتدایی مدارس شهرستان سرپل ذهاب در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ می‌باشد. ۶۹ دانش‌آموز (۲۶ دختر، ۴۳ پسر) به عنوان نمونه با روش نمونه‌گیری غیرتصادفی هدفمند و با استفاده از اصل اشباع انتخاب گردید. این پژوهش به شیوه میدانی و بهره‌گیری از پرسشنامه محقق ساخته با روش توصیفی همبستگی انجام پذیرفته است. داده‌های این تحقیق با استفاده از نرم افزار SPSS (نسخه ۲۵) و آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون تحلیل گردیدند. نتایج پژوهش صورت گرفته بیانگر این است که بین مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان پسر و دختر با نیازهای ویژه (استثنایی)، همبستگی و رابطه معنادار مثبتی وجود دارد ($p < 0.05$). یافته‌های پژوهش صورت گرفته بیانگر تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر بهبود سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه (استثنایی) است. بنابراین پیشنهاد می‌شود با طراحی و اجرای آموزش مهارت‌های اجتماعی جهت بهبود سازگاری اجتماعی این گروه از دانش‌آموزان اقدام گردد.

واژگان کلیدی: مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی، دانش‌آموزان با نیازهای ویژه (استثنایی)، سازگاری اجتماعی، شهرستان سرپل ذهاب.

۱- مقدمه

انسان موجودی اجتماعی و نیازمند برقراری ارتباط با دیگران است، به گونه‌ای که بسیاری از نیازهای متعالی و شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌هایش از طریق تعامل بین فردی و ارتباط اجتماعی ارضا شده و به فعل در می‌آید (بهمی و همکاران، ۱۳۹۵). هر شخصی برای آغاز نمودن و ادامه دادن یک ارتباط و همچنین ارتباط برقرار کردن و پاسخ به دیگران زمانی که در یک مباحثه شرکت می‌کند، از مهارت‌های اجتماعی استفاده می‌نماید (کوچوگنو^۱، ۲۰۰۹). کسب مهارت‌های اجتماعی کودکان بخشی از اجتماعی شدن آنان است؛ در فرآیند اجتماعی شدن، هنجارها، مهارت‌ها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتار فرد شکل می‌گیرد، تا به نحو مناسب و مطلوبی نقش کنونی یا آتی خود را در جامعه ایفا کند. خانواده و نهادهای اجتماعی دیگر مانند مدرسه، مهمترین عامل اجتماعی شدن و کسب مهارت‌های اجتماعی هستند (به‌پژوه، ۱۳۸۹: ۱۶۶). شواهد نشان می‌دهد که افراد با نیازهای ویژه (استثنایی) در مقایسه با همسالان خود در یادگیری مهارت‌های اجتماعی مورد نیاز خود مشکل دارند (گانای^۲ و همکاران، ۲۰۱۵).

توجه به مهارت‌های اجتماعی و تقویت آن می‌تواند راهگشایی جهت بهبود یادگیری و فعالیت‌های آموزشی در مدارس باشد. چرا که مهارت اجتماعی، رفتارهای آموخته شده‌ای است که فرد را قادر می‌سازد با دیگران رابطه اثر بخش داشته و از واکنش‌های نامعقول اجتماعی خود داری کنند. مهارت‌های اجتماعی توانایی‌هایی هستند که باعث بروز رفتارهایی می‌شوند که به صورت مثبت و یا منفی تقویت می‌گردند. این مهارت‌ها می‌توانند در روابط انسان با دیگران نتایج مثبت و موفقیت آمیزی به وجود آورند و موجبات سازگاری بیشتر و اثر گذاری مناسب و مطلوب در رفتار دیگر افراد جامعه که کودک در ارتباط با آن‌ها در اجتماع زندگی می‌کند، را فراهم نمایند. اجتماعی شدن فرآیندی است که طی آن هنجارها، مهارت‌ها، انگیزه‌ها و رفتارهای فرد شکل می‌گیرد و او را برای ورود به جامعه آماده می‌کند و زمینه موفقیت او را فراهم می‌نماید (کرمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۴).

کودکانی که مهارت‌های اجتماعی کافی کسب کرده‌اند در ایجاد ارتباط با همسالان و یادگیری در محیط آموزشی موفق‌تر از کودکانی هستند که فاقد این مهارت‌ها می‌باشند (ایلکنور و بالین^۳، ۲۰۰۷). همچنین یادگیری مهارت‌های اجتماعی، محور اصلی رشد اجتماعی، شکل‌گیری روابط اجتماعی، کیفیت تعامل‌های اجتماعی، سازگاری اجتماعی و حتی سلامت روان فرد به شمار می‌آید (تئودورو^۴ و همکاران، ۲۰۰۵). بنابراین با توجه به نقش مهارت‌های اجتماعی در رفتار اجتماعی، بهداشت اجتماعی و به طور ویژه اثر پایدار آن در افزایش سازگاری اجتماعی فرد و نیز با توجه به اینکه افراد فاقد سازگاری اجتماعی و یا با سازگاری اجتماعی ضعیف بیشتر از دیگران دچار آسیب‌ها و مشکلات رفتاری و سازشی می‌شوند، لزوم فراگیری آموزش‌های منتهی به ارتقای مهارت‌های اجتماعی پر اهمیت جلوه می‌نماید. و از آنجا که دانش آموزان با نیازهای ویژه (استثنایی) از سطح سازگاری اجتماعی پایین‌تری نسبت به سایر دانش آموزان برخوردار هستند آموزش مهارت‌های اجتماعی به این دانش‌آموزان ضرورت دارد. لذا در این پژوهش تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی به دانش آموزان با نیازهای ویژه بر افزایش سازگاری اجتماعی بررسی و سؤالات زیر مورد بررسی قرار گرفته است.

آموزش مهارت‌های اجتماعی چه تأثیری بر سازگاری اجتماعی دانش آموزان پسر دارای نیازهای ویژه (استثنایی) دوره ابتدایی شهرستان سرپل ذهاب دارد؟

آموزش مهارت‌های اجتماعی چه تأثیری بر سازگاری اجتماعی دانش آموزان دختر دارای نیازهای ویژه (استثنایی) دوره ابتدایی شهرستان سرپل ذهاب دارد؟

۲- مبانی نظری پژوهش

مهارت‌های اجتماعی ترکیب فیزیکی است که به دانش آموزان برای کسب روابط بین فردی معنادار، ارتباط درست و روشن، ارزیابی درست از خود و پاداش دادن به رفتارهای انطباقی خود کمک می‌کند (هارل^۵ و همکاران، ۲۰۰۸). همچنین مهارت‌های اجتماعی بیانگر مجموعه پیچیده‌ای از مهارت‌هاست که شامل ارتباط، حل مسئله، تصمیم‌گیری، خودمدیریتی، جرئت‌ورزی، تعامل با همسالان و گروه می‌شود (جلیل آبکنار و همکاران، ۱۳۹۲). مهارت‌های اجتماعی به افراد اجازه می‌دهند تا تعاملات اجتماعی مثبتی را با دیگران شروع کرده و ادامه دهند و شامل مهارت‌هایی، مانند برقراری ارتباط با همسالان و بزرگسالان، حل مسأله، تصمیم‌گیری و خودمدیریتی می‌باشد. این مهارت‌ها، رفتارهای قابل مشاهده و قابل اندازه‌گیری هستند که استقلال، قابلیت پذیرش و کیفیت مطلوب زندگی را بهبود می‌بخشند، برای سازش یافتگی و کارکرد بهنجار فرد مهم هستند و نارسایی در آنها با اختلال‌های روانی و مشکلات رفتاری مرتبط هستند (کوک^۶ و همکاران، ۲۰۰۸؛ ماتسون^۷ و همکاران، ۲۰۰۸).

1 cotugno
2 Ganaie
3 ILknur & Bulbin
4 Teodoro
5 Harrell
6 Cook
7 Matson

سازگاری با موقعیت‌های جدید و متنوع در دورانی که عصر تنیدگی و تغییر سریع اجتماعی است، کار آسانی نیست. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که هر گونه دگرگونی در زندگی آدمی، خواه خوشایند و خواه ناخوشایند، مستلزم سازگاری مجدد است (نزو^۱ و همکاران، ۲۰۱۳). سطح سازگاری اجتماعی ما، بر روش برخورد ما با مشکلات زندگی تأثیرگذار است؛ لذا افراد باید هر یک، به نوعی به سازگاری رضایت بخش دست یابند (لارا^۲ و همکاران، ۲۰۰۶). از این رو، مهارت‌های اجتماعی مجموعه‌ای از توانایی‌ها است که قدرت سازگاری اجتماعی را افزایش می‌دهد (دانش و همکاران، ۱۳۹۳).

۳- پیشینه‌ی پژوهش

محققین در ایران و کشورهای دیگر پژوهش‌هایی در خصوص مهارت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان انجام داده‌اند. تعدادی از این پژوهش‌ها را که ارتباط بیشتری با موضوع پژوهش دارد بررسی می‌گردد.

به‌پژوه و همکاران (۱۳۸۹) پژوهشی تحت عنوان «تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر سازگاری اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان دیر آموز» انجام دادند. آنان برای انجام پژوهش ۵۰ دانش آموز دیر آموز پایه دوم را به روش نمونه‌گیری تصادفی از شهر خدابنده انتخاب کردند و با استفاده از طرح آزمایشی پیش آزمون و پس آزمون در دو گروه آزمایشی و کنترل مورد سنجش قرار گرفته است. آزمون‌های مقیاس مهارت‌های اجتماعی ماتسون، مقیاس رفتار سازشی واینلند و آزمون پیشرفت تحصیلی محقق ساخته به عنوان پیش آزمون و پس آزمون اجرا شد و سپس دانش آموزان گروه آزمایشی در ۱۲ جلسه یک ساعته در دوره آموزش مهارت‌های اجتماعی شرکت کردند. پس از برگزاری برنامه مداخله‌ای، دو گروه آزمایشی و کنترل با یکدیگر مقایسه شدند. یافته‌ها نشان داد برنامه مداخله‌ای اثر معناداری بر بهبود سازگاری اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان پسر دیر آموز در گروه آزمایشی داشته است.

شریفی درآمدی (۱۳۹۰) پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی مبتنی بر رویکرد شناختی - رفتاری بر سازگاری دانش آموزان نابینا» به روش نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون - پس آزمون با گروه کنترل انجام داد. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان پایه سوم راهنمایی شهر اصفهان بود و ۳۶ دانش آموز پسر نابینا به عنوان نمونه در دسترس انتخاب شده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان داده که آموزش مهارت‌های اجتماعی در بهبود سازگاری دانش آموزان پسر نابینا در گروه آزمایش به طور معناداری مؤثر بوده است. آموزش مهارت‌های اجتماعی مبتنی بر رویکرد شناختی رفتاری سبب افزایش سازگاری دانش آموزان نابینا شده است.

فتح‌اله‌زاده و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان «اثر بخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر سازگاری و خودکارآمدی دانش آموزان دختر دبیرستانی» که با روش پژوهش نیمه تجربی با گروه آزمایش، گروه گواه و طرح پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری دو ماهه و جامعه آماری ۲۴۳۸۳ دانش آموز مقطع متوسطه ناحیه ۲ آموزش و پرورش اصفهان در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ انجام شد به این نتایج دست یافتند که آموزش مهارت‌های اجتماعی بر سازگاری اثر داشته و روشی مؤثر برای ارتقاء سازگاری نوجوانان دختر است و همچنین و میزان خودکارآمدی را نیز به طور معناداری افزایش داده است.

شریعت باقری و نیک‌پور (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی - ارتباطی بر مسئولیت‌پذیری و سازگاری دانش آموزان» که بر روی دانش آموزان دوره اول متوسطه دبیرستان مهر هشتم تهران در سال ۱۳۹۶ انجام پذیرفت و با استفاده از پرسشنامه و تقسیم دانش آموزان نمونه مورد بررسی به دو گروه آزمایش و کنترل انجام گرفت به این نتایج دست یافتند: آموزش مهارت‌های اجتماعی - ارتباطی به طور معناداری، باعث افزایش مسئولیت‌پذیری و سازگاری با مدرسه در دانش آموزان می‌شود. به عبارت بهتر با شرکت در جلسات آموزش مهارت‌های اجتماعی - ارتباطی، سطوح مسئولیت‌پذیری و سازگاری با مدرسه در دانش آموزان افزایش می‌یابد.

آتاسکادرو^۳ و همکاران (۲۰۰۸) در تحقیقی تحت عنوان «بهبود سازگاری رفتاری اجتماعی نوجوانان: اثربخشی مداخله گروهی مهارت‌های اجتماعی» که با هدف بررسی تأثیر آموزش گروهی مهارت‌های اجتماعی بر سازگاری رفتاری اجتماعی نوجوانان انجام پذیرفته است. به این نتیجه دست یافتند که آموزش مهارت‌های اجتماعی تأثیر مثبتی بر سازگاری اجتماعی نوجوانان می‌تواند داشته باشد و نوجوانانی که تحت آموزش مهارت‌های اجتماعی بوده‌اند از سطح سازگاری بیشتری برخوردار هستند.

لی تل^۴ و همکاران (۲۰۰۸) تحقیقی با عنوان «سازگاری بهتر دانش آموزان عادی نسبت به دانش آموزان استثنایی» انجام دادند. این تحقیق با هدف مقایسه سازگاری دانش آموزان عادی با دانش آموزان استثنایی انجام پذیرفته است. نتایج پژوهش آنان بیانگر این است که دانش آموزان مدارس عادی، سازگاری اجتماعی بیشتری در مقایسه با دانش آموزان استثنایی هم سن خود در مدارس استثنایی دارند. و دانش آموزان مدارس استثنایی از توان سازگاری اجتماعی پایینی برخوردار هستند.

1 Nezu
2 Laura
3 Atascadero
4 litt

راتکلیف^۱ و همکاران (۲۰۱۴) در پژوهشی که در خصوص آموزش مهارت‌های اجتماعی - عاطفی به کودکانی که به مدرسه می‌روند و مبتلا به اختلال طیف اوتیسم هستند به این نتایج دست یافتند که آموزش مهارت‌های اجتماعی باعث افزایش مهارت‌های هیجانی - عاطفی و افزایش صلاحیت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی بیش‌تر و در کل افزایش سلامت روان افراد می‌شود.

۴- روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع توصیفی - پیمایشی می‌باشد. در این پژوهش رابطه مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی با سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه (استثنایی) مقطع دبستان شهرستان سرپل ذهاب با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته بررسی شده است. متغیرهای مستقل تحقیق در قالب مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی با مرور ادبیات نظری و پیشینه تحقیق بدست آمد و بر اساس آن پرسشنامه تحقیق طراحی شده است. و سازگاری اجتماعی در این تحقیق به عنوان متغیرهای وابسته در نظر گرفته شد. متغیرهای مستقل (مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی): مهارت حل مسأله، رعایت قوانین اجتماعی، شناسایی ارزش‌های اجتماعی، قدرت تصمیم‌گیری، روابط بین فردی مطلوب، مسئولیت‌پذیری، تعامل اجتماعی، جرأت‌ورزی، درک اجتماعی و خودگردانی است (توکل و سلطانی، ۱۳۹۴؛ هارل و همکاران، ۲۰۰۸؛ جلیل آبکنار و همکاران، ۱۳۹۲).

در این تحقیق جامعه آماری شامل: دانش‌آموزان دختر و پسر با نیازهای ویژه (استثنایی) دوره دبستان شهرستان سرپل ذهاب که در سال تحصیلی ۱۴۰۱ - ۱۴۰۰ مشغول به تحصیل هستند می‌باشد. تعداد نمونه به دلیل کم بودن جامعه آماری برابر جامعه آماری در نظر گرفته شد. ۶۹ دانش‌آموز که شامل ۲۶ دانش‌آموز دختر و ۴۳ دانش‌آموز پسر می‌باشد به عنوان نمونه با روش نمونه‌گیری غیرتصادفی هدفمند و استفاده از اصل اشباع انتخاب گردید. سوالات پرسشنامه شامل مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی می‌باشد و میزان اثر گذاری آنها بر سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان مورد بررسی می‌باشد. برای بررسی روایی و اعتبار پرسشنامه پس از طرح ۳۰ سؤال از میان آنها ۲۰ سؤال انتخاب شد و پرسشنامه برای بررسی روایی صورتی در اختیار چند پژوهشگر حوزه جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و علوم تربیتی قرار گرفت و سوالات اصلاح گردید.

جدول ۱- شیوه تفسیر شدت رابطه در همبستگی

تفسیر	شدت رابطه
رابطه بسیار قوی	۰/۸ تا ۱
رابطه قوی	۰/۶ تا ۰/۸
رابطه متوسط	۰/۴ تا ۰/۶
رابطه کم (یا ضعیف)	۰/۲ تا ۰/۴
فقدان رابطه یا رابطه ناچیز	صفر تا ۰/۲

ضریب روایی محاسبه شده ۹۱ درصد بود و برای پایایی آن از آلفای کرونباخ استفاده شد که ۸۵ درصد به دست آمد، بنابراین می‌توان گفت پرسشنامه مورد استفاده پایایی لازم را دارد. برای تحلیل داده‌ها با توجه به نرمال بودن داده‌ها از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که کلیه مراحل آماری با استفاده از نسخه ۲۵ نرم افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفت. شیوه تفسیر رابطه همبستگی در جدول شماره ۱ آمده است (افکاری، ۱۳۹۸).

۵- یافته‌ها

سؤال اول تحقیق «آموزش مهارت‌های اجتماعی چه تأثیری بر سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان پسر دارای نیازهای ویژه (استثنایی) دوره ابتدایی شهرستان سرپل ذهاب دارد؟» نتایج تحلیل همبستگی پیرسون بین مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان پسر مورد بررسی در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول ۲- آزمون همبستگی پیرسون دو متغیر مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان پسر

سطح معناداری	ضریب پیرسون	متغیر مستقل (مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی)
۰/۰۰۱	۰/۶۲	مهارت حل مسأله
۰/۰۰۵	۰/۵۷	قدرت تصمیم‌گیری
۰/۰۰۱	۰/۷۳	روابط بین فردی
۰/۰۰۱	۰/۸۱	تعامل اجتماعی
۰/۰۰۵	۰/۵۴	شناسایی ارزش‌های اجتماعی
۰/۰۰۱	۰/۶۱	جرأت‌ورزی
۰/۰۰۱	۰/۶۲	خودگردانی
۰/۰۰۱	۰/۶۴	رعایت قوانین اجتماعی
۰/۰۰۱	۰/۶۳	درک اجتماعی
۰/۰۰۱	۰/۶۱	مسئولیت‌پذیری

¹ Ratcliffe

طبق نتایج ضریب همبستگی پیرسون در جدول (۲) بین مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان پسر همبستگی مثبت و معنی داری ($p < 0/05$) وجود دارد. ضریب همبستگی و سطح معنی داری بین مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی به گونه زیر است:

مهارت حل مسأله (ضریب همبستگی: $0/62$ و سطح معنی داری: $0/001$)، قدرت تصمیم‌گیری (ضریب همبستگی: $0/57$ و سطح معنی داری: $0/005$)، روابط بین فردی (ضریب همبستگی: $0/73$ و سطح معنی داری: $0/001$)، تعامل اجتماعی (ضریب همبستگی: $0/81$ و سطح معنی داری: $0/001$)، شناسایی ارزش‌های اجتماعی (ضریب همبستگی: $0/54$ و سطح معنی داری: $0/005$)، جرأت ورزی (ضریب همبستگی: $0/61$ و سطح معنی داری: $0/001$)، خودگردانی (ضریب همبستگی: $0/62$ و سطح معنی داری: $0/001$)، رعایت قوانین اجتماعی (ضریب همبستگی: $0/64$ و سطح معنی داری: $0/001$)، درک اجتماعی (ضریب همبستگی: $0/63$ و سطح معنی داری: $0/001$)، مسئولیت‌پذیری (ضریب همبستگی: $0/61$ و سطح معنی داری: $0/001$).

سؤال دوم تحقیق «آموزش مهارت‌های اجتماعی چه تأثیری بر سازگاری اجتماعی دانش آموزان دختر دارای نیازهای ویژه (استثنایی) دوره ابتدایی شهرستان سرپل ذهاب دارد؟» نتایج تحلیل همبستگی پیرسون بین مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان دختر مورد بررسی در جدول شماره ۳ آمده است.

جدول ۳: آزمون همبستگی پیرسون دو متغیر مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان دختر

متغیر مستقل (مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی)	ضریب پیرسون	سطح معناداری
مهارت حل مسأله	$0/64$	$0/005$
قدرت تصمیم‌گیری	$0/61$	$0/001$
روابط بین فردی	$0/81$	$0/001$
تعامل اجتماعی	$0/83$	$0/001$
شناسایی ارزش‌های اجتماعی	$0/61$	$0/001$
جرأت ورزی	$0/58$	$0/005$
خودگردانی	$0/65$	$0/001$
رعایت قوانین اجتماعی	$0/62$	$0/001$
درک اجتماعی	$0/71$	$0/001$
مسئولیت‌پذیری	$0/63$	$0/001$

طبق نتایج ضریب همبستگی پیرسون در جدول (۳) بین مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان دختر همبستگی مثبت و معنی داری ($p < 0/05$) وجود دارد. ضریب همبستگی و سطح معنی داری بین مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی به گونه زیر است:

مهارت حل مسأله (ضریب همبستگی: $0/64$ و سطح معنی داری: $0/005$)، قدرت تصمیم‌گیری (ضریب همبستگی: $0/61$ و سطح معنی داری: $0/001$)، روابط بین فردی (ضریب همبستگی: $0/81$ و سطح معنی داری: $0/001$)، تعامل اجتماعی (ضریب همبستگی: $0/83$ و سطح معنی داری: $0/001$)، شناسایی ارزش‌های اجتماعی (ضریب همبستگی: $0/61$ و سطح معنی داری: $0/001$)، جرأت ورزی (ضریب همبستگی: $0/58$ و سطح معنی داری: $0/005$)، خودگردانی (ضریب همبستگی: $0/65$ و سطح معنی داری: $0/001$)، رعایت قوانین اجتماعی (ضریب همبستگی: $0/62$ و سطح معنی داری: $0/001$)، درک اجتماعی (ضریب همبستگی: $0/71$ و سطح معنی داری: $0/001$)، مسئولیت‌پذیری (ضریب همبستگی: $0/63$ و سطح معنی داری: $0/001$).

۶- بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر بهبود سازگاری اجتماعی دانش آموزان با نیازهای ویژه دوره ابتدایی شهرستان سرپل ذهاب انجام شده است. به همین منظور، مهم‌ترین مهارت‌های اجتماعی با استفاده از نتایج تحقیقات متعدد شناسایی و در ۱۰ گروه طبقه‌بندی گردید که عبارتند از: توانایی حل مسأله، رعایت قوانین اجتماعی، شناسایی ارزش‌های اجتماعی، قدرت تصمیم‌گیری، روابط بین فردی مطلوب، مسئولیت‌پذیری، تعامل اجتماعی، جرأت‌ورزی، درک اجتماعی و خودگردانی. فقدان مهارت‌های اجتماعی و یا پایین بودن سطح آن در دانش آموزان به ویژه دانش آموزان مدارس استثنایی بی‌شک می‌تواند آسیب‌های قابل توجهی به تعادل روانی و شخصیتی آنان وارد سازد. بنابراین دانش آموزان دوره ابتدایی بدون یادگیری مهارت‌های اجتماعی، در دفاع از حقوق خود، انجام کار گروهی و همکاری با دیگران، برقرار نمودن روابط سالم، ابراز وجود، توانایی تصمیم‌گیری و مواجه مناسب با مسائل و مشکلات زندگی ناتوان خواهند بود.

در دانش آموزان پسر مورد بررسی مؤلفه تعامل اجتماعی همبستگی بسیار قوی‌ای (معنی دار و مثبت) با سازگاری اجتماعی دارد. و مؤلفه‌های مهارت حل مسأله، روابط بین فردی، جرأت ورزی، خودگردانی، رعایت قوانین اجتماعی، درک اجتماعی و مسئولیت-

پذیری همبستگی قوی‌ای (معنی‌دار و مثبت) با سازگاری اجتماعی دارند. و بنابراین این دو گروه از مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی بیشترین تاثیر را بر روی سازگاری اجتماعی دانش آموزان پسر دوره ابتدایی با نیازهای ویژه (استثنایی) دارند. دو مؤلفه قدرت تصمیم‌گیری و شناسایی ارزش‌های اجتماعی دارای همبستگی متوسطی (معنی‌دار و مثبت) با سازگاری اجتماعی هستند. می‌توان گفت تا حدودی بر روی سازگاری اجتماعی این دانش آموزان اثر گذار می‌باشد.

در دانش آموزان دختر مورد بررسی دو مؤلفه روابط بین فردی و تعامل اجتماعی همبستگی بسیار قوی‌ای (معنی‌دار و مثبت) با سازگاری اجتماعی دارند. و مؤلفه‌های شناسایی ارزش‌های اجتماعی، قدرت تصمیم‌گیری، مهارت حل مسأله، خودگردانی، رعایت قوانین اجتماعی، درک اجتماعی و مسئولیت‌پذیری همبستگی قوی‌ای (معنی‌دار و مثبت) با سازگاری اجتماعی دارند. و بنابراین این دو گروه از مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی بیشترین تاثیر را بر روی سازگاری اجتماعی دانش آموزان دختر دوره ابتدایی با نیازهای ویژه (استثنایی) دارند. مؤلفه جرأت ورزی، دارای همبستگی متوسطی (معنی‌دار و مثبت) با سازگاری اجتماعی دارد. و می‌توان گفت این مؤلفه نیز تا حدودی تاثیر گذار بر نحوی سازگاری اجتماعی دانش آموزان مورد بررسی می‌باشد.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که رابطه بین مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان پسر و دختر با نیازهای ویژه (استثنایی) مقطع دبستان از نوع مثبت و مستقیم می‌باشد. با افزایش سطح مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی در این گروه از دانش آموزان می‌توان انتظار داشت که میزان سازگاری اجتماعی آنان در زمینه‌های مختلف افزایش یابد. به گونه‌ای که آموزش مهارت‌های اجتماعی، سازگاری اجتماعی دانش آموزان با نیازهای ویژه (استثنایی) را افزایش داده و موجب ایجاد ارتباط اجتماعی مناسب با همکلاسی‌ها، گروه همسالان، و دیگر اعضای جامعه شود. این یافته با نتایج پژوهش به‌پژوه و همکاران (۱۳۸۹)، شریفی درآمدی (۱۳۹۰)، فتح‌اله‌زاده و همکاران (۱۳۹۵)، شریعت باقری و نیک‌پور (۱۳۹۷)، آناسکادرو و همکاران (۲۰۰۸) و راتکلیف و همکاران (۲۰۱۴) همسو است. نتایج پژوهش آنان نیز بیانگر این بود که آموزش مهارت‌های اجتماعی موجب ارتقاء سازگاری اجتماعی، در افراد مورد بررسی شده است.

از طریق فراهم نمودن آموزش مهارت‌های اجتماعی، دانش آموزان با نیازهای ویژه (استثنایی) قادر خواهند بود با دیگران سازگاری بهتری پیدا کرده و با موقعیت و شرایط اجتماعی مختلف کنار بیایند؛ اما در این نوع از آموزش اگر از موقعیت‌های واقعی که در جامعه بومی و محلی دانش آموزان در جریان است استفاده شود تاثیر گذاری این نوع از آموزش بر فراگیران بیشتر خواهد شد. با توجه به اینکه یادگیری مهارت‌های اجتماعی موجب بهبود روابط اجتماعی، تعامل اجتماعی و سازگاری اجتماعی در دانش آموزان با نیازهای ویژه می‌شود، بنابراین مجهز نمودن دانش آموزان با نیازهای ویژه به مهارت‌های اجتماعی ضروری موجب بهبود و ارتقاء سازگاری اجتماعی آنان در سطح جامعه می‌شود. می‌توان گفت آموزش مهارت‌های اجتماعی یک ضرورت تربیتی در جهت رشد اجتماعی این قشر از دانش آموزان است. بر این اساس انتظار می‌رود، آموزش مهارت‌های اجتماعی به عنوان یک جنبه مکمل برنامه‌های آموزشی مدارس دانش آموزان با نیازهای ویژه (استثنایی) در نظر گرفته شود. و نیز در برنامه‌ریزی درسی و به ویژه در تهیه محتوای کتب درسی به این مهارت‌ها توجه بیشتری گردد. همچنین پیشنهاد می‌شود که تحقیقات مشابه‌ای برای سایر گروه‌ها و مقاطع تحصیلی و در شهرهای مختلف انجام شود. و از جهات مختلف اهمیت آموزش مهارت‌های اجتماعی بررسی گردد.

منابع

۱. افکاری فاطمه (۱۳۹۸)، «خود آموز گام به گام SPSS25»، تهران: آتی نگر
۲. به‌پژوه احمد، سلیمانی منصور، افروز غلامعلی و غلامعلی لوسانی مسعود (۱۳۸۹)، «تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر سازگاری اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان دیر آموز»، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، دوره ۹، شماره ۳۳، صص ۱۶۳-۱۸۶
۳. بهمنی بهناز، ترابیان سحر السادات، رضائی نژاد سالار، منظری توکلی وحید و معینی فرد مژگان (۱۳۹۵)، «اثر بخشی آموزش خودکارآمدی هیجانی بر سازگاری اجتماعی و اضطراب اجتماعی نوجوانان»، فصلنامه پژوهش‌های کاربردی روان‌شناسی، دوره ۷، شماره ۲، صص ۶۹-۸۰
۴. توکلی یاسین و سلطانی اکبر (۱۳۹۴)، «بررسی و تحلیل مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان استان آذربایجان شرقی و الزامات آن در برنامه درسی»، فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، دوره ۲، شماره ۲۰، صص ۱۰۳-۹۰
۵. جلیل آبکنار سیده سمیه، عاشوری محمد و افروز غلامعلی (۱۳۹۲)، «اثر بخشی آموزش رفتارهای اجتماعی بر بهبود مهارت های اجتماعی نوجوانان کم توان ذهنی»، فصلنامه آرشبو توانبخشی، دوره ۱۴، شماره ۳، صص ۴۰-۳۱.
۶. دانش عصمت، سلیمی نیا نرگس، فلاحتی جواد، سابقی لیلیا و شمشیری مینا (۱۳۹۳)، «اثر بخشی آموزش گروهی حل مسأله بر سازگاری دختران نوجوان ناسازگار»، فصلنامه روان‌شناسی کاربردی، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۴۰-۲۳
۷. شریعت باقری محمد مهدی و نیک‌پور فاطمه (۱۳۹۷)، «تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی - ارتباطی بر مسئولیت‌پذیری و سازگاری دانش آموزان»، فصلنامه روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، دوره ۹، شماره ۳۲، صص ۲۰۷-۲۲۳
۸. شریفی درآمدی پرویز (۱۳۹۰)، «بررسی تأثیر مهارت‌های اجتماعی مبتنی بر رویکرد شناختی - رفتاری بر سازگاری دانش آموزان نابینا»، فصلنامه روان‌شناسی افراد استثنایی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۶۶-۴۵

۹. فتح‌اله‌زاده نوشین، باقری پریسا، رستمی مهدی و دربان‌ی سید علی (۱۳۹۵)، «اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر سازگاری و خودکارآمدی دانش‌آموزان دختر دبیرستانی»، فصلنامه روان‌شناسی کاربردی، دوره ۱۰، شماره ۳، صص ۲۸۹-۲۷۱

10. Atascadero, CA., Amanda, U.S., Harrell, W., Sterett, H. and Derosier, E. (2008). Improving the social behavioral Adjustment of Adolescents: The Effectiveness of a Social Skills Group Intervention. *Journal of child and Family Studies*, 2(3).
11. Cook, C.R., Gresham, F.M., Kern, L., Barreras, R.B., Thornton, S., and Crews, S.D. (2008). Social skills training for secondary students with emotional and/or behavioral disorders. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 16,131-144.
12. Cotugno, A. J. (2009). *Group Interventions for Children with Autism Spectrum Disorders A Focus on Social Competency and Social Skills*. Jessica Kingsley Publishers. London and Philadelphia.
13. Ganaie, Sh. A., Beigh, A. M., Shah, S. A., Hussain, A., Qadri, T. S., and Qurashi, K. K. (2015). Social Maturity and Problem Behaviour in Children with Autism Spectrum Disorders and Intellectual Disabilities. *Journal of Neuropsychiatry*, 1(3), 1-8.
14. Harrell, A.W., Mercer, S.H., and DeRosier, M.E. (2008). Improving the socialbehavioral adjustment of adolescents: the effectiveness of social skills group intervention. *Journal of Child and Family Studies*, 18(2), 378-387.
15. Ilknur, C., and Tekinarsla, B.S.(2007). Effectiveness of Cognitive Process Approached Social Skills Training Program for people With Mantal Retardation. *International Journal of Special Education*, 22626101-108
16. Laura, B., Ilenaa, B., Ian. F., and Dario, L. (2006). Innovations: Rehab rounds: Problem-solving skills for cognitive rehabilitation among persons with chronic psychotic disorders in Italy. *Psychiatrics Services*, 57(2), 172-174.
17. Matson, J.L., and Boisjoli, J. (2007). Differential diagnosis of PDD-NOS in children. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 1, 75-84.
18. Nezu, A. M., Nezu, C. M., and D’Zurilla, T. J. (2013). *Problem-solving therapy: A treatment manual*. New York: Springer Publishing Co.
19. Ratcliffe, B., Wong, M., Dossetor, A., and Hayes, S. (2014). Teaching social- emotional skills to school-aged children with autism spectrum disorder: A treatment versus control trial in 41 mainstream schools. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8(12), 1722-1730.
20. Teodoro, M.L., Kappler, K.C., Rodrigues, J.L., de Freitas, P.M., and Haase, V.G. (2005). The Matson Evaluation of Social Skills with Youngsters (MESSY) and its Adaptation for Brazilian children and adolescents. *International Journal of Psychology*, 39(2), 239-246.

The effect of social skills training on improving students' social adjustment to the special needs of Sarpol-e Zahab city

Abstract

The aim of this study was to determine the effect of social skills on improving social adjustment of male and female students with special (exceptional) needs in Sarpol-e Zahab. The statistical population includes male and female students with special needs (exceptional) of primary schools in Sarpol-e Zahab city in the academic year 2021-2022. 69 students (26 girls, 43 boys) were selected as the sample by purposive non-random sampling method using the saturation principle. This research has been done in a field method and using a researcher-made questionnaire with a descriptive correlation method. The data of this study were analyzed using SPSS program (version 25) and Pearson correlation coefficient tests. The results indicate that there is a significant correlation and positive relationship between the components of social skills and social adjustment of male and female students with special (exceptional) needs ($p < 0.05$). Findings indicate the effect of social skills training on improving social adjustment of students with special (exceptional) needs. Therefore, it is suggested to design and implement social skills training to improve the social adjustment of this group of students.

Keywords: Components of social skills, students with special needs (exceptional), social adjustment, Sarpol-e-Zahab city.